

ВІДГУК

**опонента – доктора юридичних наук, професора
Тичини Дмитра Михайловича на дисертацію
Мішеніної Тетяни Миколаївни «Кримінологічні засади діяльності
прокуратури у сфері запобігання злочинності», подану на здобуття
наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08
– кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право**

Актуальність теми дисертації

Стан злочинності та спроможність держави впливати на чинники її відтворення залежать не лише від якості кримінального законодавства, а й від узгодженості дій органів, покликаних забезпечувати його реалізацію. Для України, яка тривалий час протистоїть збройній агресії та одночасно здійснює реформування правоохоронної системи, проблема належної організації запобіжної діяльності набула нового змісту. Криміногенні ризики формуються в умовах переміщення населення, зміни економічних зв'язків, поширення незаконного обігу зброї, ускладнення контролю за використанням публічних ресурсів, а також тимчасової недоступності окремих територій. Оцінка зазначених явищ вимагає від уповноважених органів системного опрацювання фактичної інформації та вироблення узгоджених рішень.

Прокуратура у цій системі не підміняє органи, для яких запобігання кримінальним правопорушенням безпосередньо визначено законом як напрям службової діяльності. Проте здійснення прокурорами функцій та покладених на керівників прокуратур координаційних повноважень створює можливості для виявлення повторюваних недоліків правоохоронної роботи, зіставлення інформації про криміногенні процеси й ініціювання погоджених заходів у межах компетенції кожного учасника. Звідси виникає принципове для науки кримінології запитання: яким чином правомірні рішення прокуратури можуть сприяти усуненню причин та умов учинення кримінальних правопорушень і за якими ознаками належить оцінювати такий внесок.

Наукову актуальність цього питання посилює нерівнозначність відомих статистичних показників та реальних змін криміногенної ситуації. Зростання кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень за певних умов є наслідком поліпшення їх виявлення, а не обов'язково збільшення фактичного поширення. Позитивні показники завершення організаційних заходів також не гарантують усунення криміногенних чинників. За відсутності належних методів аналізу існує ризик підміни запобіжних цілей формальним накопиченням звітної інформації. Розроблення науково обґрунтованих орієнтирів для діяльності прокуратури покликане запобігати подібним спотворенням.

Вагомим чинником є необхідність збереження гарантій незалежності прокурорів і процесуальної самостійності органів досудового розслідування. Організаційні рішення, спрямовані на протидію злочинності, не повинні перетворюватися на спосіб установаження обов'язкових показників процесуальної результативності чи втручання в компетенцію інших органів. Тому дослідження правових меж запобіжного потенціалу прокуратури водночас порушує питання балансу між суспільною потребою в протидії злочинності та вимогами законності, правової визначеності й поваги до прав і свобод людини.

Таким чином, дисертації Т. М. Мішеніної узгоджується з актуальними завданнями реформування органів правопорядку й розвитку аналітичного забезпечення їхньої діяльності. Робота орієнтована на глибинне дослідження взаємозв'язку теоретичних кримінологічних положень, нормативно-правової визначеної компетенції прокуратури та організаційних умов реалізації запобіжних заходів. У зв'язку з чим, вибір предмета дослідження є своєчасним і відповідає потребі подальшого розвитку вітчизняних кримінологічних знань про можливості та межі діяльності прокуратури у сфері запобігання злочинності.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна

Ознайомлення зі змістом дисертації дозволяє констатувати, що її наукові положення мають належне теоретичне й фактичне підґрунтя. Авторка послідовно звертається до кримінологічних і правових джерел,

аналізує положення законодавства, зіставляє наукові погляди на функціонування прокуратури та враховує умови, за яких реалізуються її повноваження. Перевагою дослідження є прагнення відокремити власне кримінологічний зміст прокурорської діяльності від сукупності процесуальних дій, які самі по собі не свідчать про запобіжний результат.

У першому розділі дисертантка простежує розвиток наукової думки щодо місця прокуратури у протидії злочинності, визначає історичні передумови зміни її правового становища, а згодом розкриває зміст кримінологічних засад відповідної діяльності. Науковий інтерес становить запропоноване розмежування предметно-пізнавальної, нормативно-компетенційної, ціннісно-цільової, організаційно-взаємодійної та результативно-оцінної складових. У такий спосіб дослідження виходить за межі звичайного переліку прокурорських функцій і зосереджується на правових та пізнавальних передумовах запобіжного впливу.

Заслуговує підтримки позиція про те, що запобіжна спрямованість діяльності не створює для прокуратури нових владних повноважень. Визначення допустимих дій прокурора через відповідні законодавчі приписи є необхідною умовою правильного розуміння його місця серед інших суб'єктів запобігання злочинності. У роботі аргументовано, чому кримінологічна мета повинна реалізовуватися з урахуванням правового статусу кожного учасника міжвідомчої взаємодії, а не шляхом довільного розширення координаційних можливостей.

У другому розділі авторка звертається до питань, від яких залежить придатність кримінологічних висновків для організаційного реагування. Йдеться про аналіз змін злочинності, визначення її територіальних особливостей, врахування латентності, а також про узгодження заходів правоохоронних органів за різними напрямками кримінально протиправної діяльності. Відзначимо наукову послідовність у розмежуванні інформації про окрему подію та узагальнення про стійку тенденцію, що потребує підтвердження різними джерелами.

Аргументованим є також розгляд координації як діяльності, результат якої не вичерпується проведенням міжвідомчих нарад. Авторка наголошує на необхідності формулювання конкретних завдань, визначення відповідальних

суб'єктів, врахування їх реальної компетенції та перевірки наслідків погоджених заходів. Систематизація цих питань дозволяє побачити організаційний зв'язок між установленою криміногенною проблемою, правомірним реагуванням уповноважених органів та подальшою оцінкою його результатів.

Достовірності висновків сприяє звернення дисертантки до емпіричних матеріалів. За відомостями, наведеними в роботі, опрацьовано 76 матеріалів координаційних нарад керівників правоохоронних органів, 58 організаційно-розпорядчих документів прокуратури та 93 інформаційно-аналітичні матеріали, сформовані впродовж 2016–2025 років. Окрему складову становить анкетування 186 прокурорів, з яких 124 представляли окружні прокуратури, 48 – обласні прокуратури, 14 – Офіс Генерального прокурора. Географія анкетування охопила декілька областей і місто Київ. Звернення до зазначених матеріалів дало можливість співвіднести нормативне регулювання з організаційними проблемами, які виникають у повсякденній практиці прокурорської діяльності.

У третьому розділі увагу зосереджено на нормативних та організаційних шляхах реалізації сформульованих теоретичних положень. До результатів, що мають ознаки наукової новизни, належать запропоновані підходи до деталізації статті 25 Закону України «Про прокуратуру», обґрунтування процедурного захисту меж компетенції учасників координації, а також рекомендації стосовно перевірюваності виконання узгоджених рішень. Позитивно сприймається спрямування відповідних пропозицій на запобігання ситуаціям, коли адміністративний документ фактично визначає зміст процесуального рішення.

Самостійним здобутком дисертантки є опрацювання підходів до оцінювання результативності запобіжної діяльності. Пропонується враховувати не лише формальне виконання заходу, але й документально підтверджене усунення конкретного недоліку, характер змін криміногенної обстановки, тривалість спостереження та вплив зовнішніх чинників. Важливим є також застереження щодо неприпустимості використання планових кількісних показників кримінального провадження як універсального критерію службової успішності прокурора.

Окремо відзначимо орієнтацію роботи на використання цифрових технологій для звільнення працівників прокуратури від рутинних операцій без передання автоматизованим засобам відповідальності за правову оцінку й прийняття рішень. Ця позиція узгоджується із загальною спрямованістю дослідження на збереження персональної відповідальності та перевірюваності результатів. Сукупність викладених положень дає підстави визнати наукові висновки дисертантки достатньо обґрунтованими, а заявлену новизну такою, що знайшла відображення в основному тексті дисертації.

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях зарахованих за темою дисертації

Публікаційна активність здобувачки відповідає змістовій спрямованості проведеного дослідження. У переліку праць за темою дисертації наведено вісім публікацій, серед яких п'ять наукових статей і три праці апробаційного характеру. Їх тематичні акценти охоплюють становлення правових засад прокурорської діяльності, організаційні передумови реалізації запобіжного потенціалу, участь прокуратури в досудовому розслідуванні, оцінювання результатів її діяльності та інформаційно-аналітичне забезпечення.

Зокрема, питання історичного розвитку відповідних правових засад відображено у публікації 2023 року, організаційні аспекти вдосконалення роботи прокуратури – у статті 2024 року, а запобіжну діяльність у досудовому розслідуванні й проблеми оцінювання її результативності розглянуто в наукових статтях 2025 року. У публікації 2026 року досліджено прокуратуру як суб'єкта боротьби зі злочинністю. Оприлюднені матеріали наукових конференцій доповнюють цей напрям дослідження питаннями взаємодії з територіальними громадами, інформаційно-аналітичної роботи та віктимологічних аспектів запобігання.

Опубліковані результати співвідносяться із завданнями дисертації та дозволяють простежити основні етапи авторського наукового пошуку. Автореферат відтворює провідні положення дослідження, його мету, використані методи, характеристики емпіричної основи й сформульовані рекомендації. Зміст публікацій та автореферату загалом дає належне уявлення про результати роботи й засвідчує їх апробацію в науковому середовищі.

Значимість результатів дисертаційного дослідження для практики запобігання злочинності

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні пропозицій і рекомендацій щодо реалізації повноважень прокуратури у сфері запобігання злочинності. Сформульовані дисертанткою положення можуть бути використані під час визначення пріоритетів запобіжної діяльності, підготовки спільних заходів правоохоронних органів та оцінювання їхнього впливу на причини й умови вчинення кримінальних правопорушень. Зокрема, практичної уваги заслуговують рекомендації щодо підготовки координаційних рішень на основі кримінологічного аналізу, погодження завдань відповідно до компетенції учасників, визначення виконавців і строків та перевірки фактичних результатів. Застосування запропонованих підходів сприятиме подоланню формальності координаційної роботи, коли виконання заходу підтверджується лише звітом, без з'ясування того, чи усунуто обставини, на які він був спрямований.

Важливим є поєднання відповідних пропозицій із вимогами дотримання незалежності прокурорів, самостійності інших правоохоронних органів та недопущення втручання в прийняття процесуальних рішень поза встановленими законом процедурами.

Окреме практичне значення мають положення щодо впорядкування інформаційно-аналітичної взаємодії та оцінювання запобіжної результативності прокуратури. Їх використання дозволить обґрунтованіше визначати зміст спільних заходів, перевіряти достовірність відомостей і враховувати внесок кожного учасника. В умовах воєнного стану запропоновані рекомендації можуть застосовуватися для забезпечення безперервності запобіжної діяльності під час зміни територіальної юрисдикції, визначення кадрових потреб і коригування заходів відповідно до безпекової ситуації.

Результати дослідження також можуть бути використані для підготовки методичних рекомендацій, проведення практичних занять і підвищення кваліфікації прокурорів із питань кримінологічного аналізу, координації правоохоронної діяльності та перевірки результатів запобігання злочинності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

1. У підрозділі 1.3 авторка виокремлює п'ять складових кримінологічних засад діяльності прокуратури, а на с. 75 додатково звертається до інформаційно-етичного компонента, пов'язаного із захистом персональних даних, співмірністю їх обробки та відкритістю узагальнених відомостей. Визнаючи доцільність такого доповнення, вважаємо, що місце інформаційно-етичних вимог у запропонованій системі залишилося дещо невизначеним. Чи становить цей компонент ще одну самостійну складову кримінологічних засад, чи йдеться про наскрізні вимоги, які поширюються на всі вже визначені авторкою складові?

2. На с. 99–101 (підрозділ 2.2) звернуто увагу на особливості координаційної діяльності на різних організаційних рівнях, зокрема за участю правоохоронних органів, компетенція яких поширюється на декілька адміністративно-територіальних одиниць. Авторка слушно наголошує, що територіальний принцип не завжди відповідає реальному характеру організованої злочинної діяльності. Разом із тим залишається дискусійним порядок визначення провідного організаційного рівня координації за наявності одночасно міжрегіонального поширення криміногенних процесів та спеціальної компетенції окремих правоохоронних органів. Додаткового пояснення потребує, хто і за якими ознаками повинен ініціювати спільні заходи, як запобігати дублюванню координаційних рішень різними прокуратурами та яким чином забезпечувати узгодження таких рішень без створення фактичного адміністративного підпорядкування учасників.

3. Під час дослідження кримінологічних засад діяльності прокуратури доцільно було б докладніше розкрити значення європейських стандартів для визначення змісту та меж її участі у запобіганні злочинності. Зокрема, заслуговують на поглиблений аналіз Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи CM/Rec(2012)11 щодо ролі прокурорів поза межами системи кримінального правосуддя, спільний Висновок Консультативної ради європейських суддів № 12 (2009) та Консультативної ради європейських прокурорів № 4 (2009), який містить Бордоську декларацію, а також Звіт Венеціанської комісії 2010 року щодо європейських стандартів незалежності судової системи в частині прокуратури та її Висновок № 667/2012 щодо проєкту Закону України «Про прокуратуру». Зіставлення відповідних

положень із пропозиціями дисертантки дозволило б повніше обґрунтувати можливості посилення запобіжного впливу прокуратури з дотриманням незалежності прокурорів, компетенції інших державних органів і гарантій прав людини.

4. Дисертантка наголошує на необхідності передбачити можливість подання керівником правоохоронного органу мотивованого письмового заперечення щодо завдання, яке виходить за межі компетенції відповідного органу (с. 135–136). Ідея нормативно впорядкованого реагування на правові розбіжності заслуговує схвалення. Проте доцільно докладніше визначити юридичні наслідки надходження такого заперечення, оскільки чинне регулювання виходить з обов'язковості належно прийнятих координаційних рішень для визначених учасників. Чи зупиняє письмове заперечення виконання спірного завдання, хто має приймати остаточне рішення та в якому порядку слід діяти, якщо заперечення подано стосовно невідкладного запобіжного заходу? Уточнення зазначених питань надало б запропонованій процедурі більшої правової визначеності.

5. У підрозділі 3.2 на с. 148–150 дисертантка аргументує необхідність розмежування документально підтвердженого виконання заходу, фактичної зміни конкретного криміногенного чинника та подальших змін кримінологічних показників. Водночас у роботі недостатньо конкретизовано організаційні гарантії незалежності перевірки одержаних результатів, особливо коли первинна інформація походить від органів, діяльність яких підлягає оцінюванню. У зв'язку з цим видається слушним з'ясувати, чи має така перевірка здійснюватися виключно всередині системи органів прокуратури, чи до неї можуть залучатися інші уповноважені суб'єкти; як при цьому забезпечити доступ до необхідних відомостей із дотриманням установлених законом обмежень і які критерії достатності підтвердження слід застосовувати в умовах воєнного стану, коли порівнювані дані можуть бути неповними.

Висловлені зауваження стосуються окремих аспектів аргументації й конкретизації запропонованих підходів, мають дискусійний характер та не ставлять під сумнів загального наукового рівня дослідження. Вони можуть бути предметом відповідних пояснень дисертантки під час прилюдного захисту.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому, оформлення.

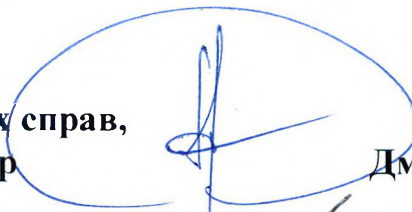
Виходячи з викладеного вище, можна стверджувати, що дисертація Мішеніної Тетяни Миколаївни «Кримінологічні засади діяльності прокуратури у сфері запобігання злочинності» є самостійною, завершеною кваліфікаційною науковою працею, яка містить нові положення та науково обґрунтовані результати, що у сукупності розв'язують важливе завдання, яке має теоретичне значення для розвитку вітчизняної науки кримінології та практичне значення для вдосконалення діяльності правоохоронних органів щодо запобігання злочинності, зокрема органів прокуратури України.

Зміст дисертації відповідає заявленій науковій спеціальності, робота пройшла належну апробацію. Дослідження підготовлено зрозумілою, юридично і літературно грамотною мовою. Оформлення дисертації та автореферату загалом відповідає встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України. Автореферат відображає основні положення дисертації, її зміст, наукову новизну, висновки та пропозиції.

З урахуванням викладеного вважаю, що дисертація *Мішеніної Тетяни Миколаївни «Кримінологічні засади діяльності прокуратури у сфері запобігання злочинності»* за своїм змістом, науковою новизною, обґрунтованістю результатів та рівнем їх апробації відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

**Провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з проблем протидії злочинності
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

Дмитро ТИЧИНА

Підпис засвідчую:

**Проректор
Національної академії внутрішніх справ**

Олег ТАРАСЕНКО